

Kõrgem Kunstikool Pallas

Kväärkeha/väärkeha/võõrkeha

Lõputöö

Silver Tsäko, skulptuur

Juhendaja: Leena Kuutma MA

Tartu 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. NÄITUS “VAATAMATA KÕIGELE OLEME ME OLEMAS”	5
2. ISIKLIK VÄLJAPANEK	6
2.1. Isikliku väljapaneku üldine kontseptsioon	12
2.2. ”Andiamo”	13
2.3. “Häbikäsi”	17
2.4. “Kenake”	20
2.5. “Pretty boy”	24
2.6. “Pudelis”	27
2.7. "Puudu"	28
2.8. “Silmakerad” ja “Silmakuup”	30
2.9. “Tissitaja (ja lapsed)”	34
2.10. "Koosolek"	52
3. VÕÕRKEHA: TRANSSOOLISUS JA TULNUKAD	55
KOKKUVÕTE	58
SUMMARY	59
KASUTATUD KIRJANDUS	61
LISAD	65
Lisa 1. Protsessifotod	65
Lisa 2. Näituse korralduslik pool	90
Lisa 3. Kontseptsiooni lahti seletav tekst	96
Lisa 4. Näitusesaalis leitav tekst	97
Lisa 5. Soovähemused ja neuroerinevused	98

FOTODE LOETELU

Foto 2.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	7
Foto 2.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	8
Foto 2.3: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	8
Foto 2.4: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	9
Foto 2.5: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	10
Foto 2.6: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	11
Foto 2.7: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	11
Foto 2.2.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	14
Foto 2.3.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	18
Foto 2.5.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	24
Foto 2.5.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	25
Foto 2.6.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	27
Foto 2.7.1: Veli, Mirabel 2025. Erakogu.....	28
Foto 2.8.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	31
Foto 2.8.3: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	31
Foto 2.8.4: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	32
Foto 2.9.2: Tsäko, Silver 2023. Erakogu.....	35
Foto 2.9.3: Tsäko, Silver 2023. Erakogu.....	36
Foto 2.9.5: Tsäko, Silver 2023. Erakogu.....	38
Foto 2.9.6: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	39
Foto 2.9.7: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	41
Foto 2.9.8: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	42
Foto 2.9.9: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	43
Foto 2.9.10: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	44
Foto 2.9.11: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	45
Foto 2.9.12: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	46
Foto 2.9.13: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	47
Foto 2.9.15: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	49
Foto 2.10.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu.....	52

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida oma kunstiteoseid ning nende kaudu esile kerkivaid teemavälju, uurides seoseid isikliku kogemuse ja kultuurilise kontekstiga.

Töö keskmes on sooidentiteet. Eestis tegutseb vähe kunstnikke, kes käsitlevad spetsiifiliselt transsoolist kogemust skulpturaalsel viisil, mistõttu on selle teema avamine kunstis oluline.

Töö praktiliseks osaks on ühisnäitus “Vaatomata kõigele oleme me olemas”, mis toimus koostöös Lotta Karoliina Räsäneni ja Carmen Ööbikuga Pallase galeriis 25.04.2025 - 24.05.2025. Näitus rääkis kehalisest kogemusest ja identiteedist ning iga osaleja lähenes teemale isiklikult, luues oma teostest terviku, mis suhestus teiste osalejate temaatikatega. Näituse jaoks loodi peamiselt uusi teoseid, kuid täiendati ja eksponeeriti ka varasemaid töid. Mina süvendasin tööprotsessi käigus tugevalt oma teadmisi betooni- ja pronksivalu materjalikäsitluste eripäradest.

Lõputöö kirjalikus osas analüüsin enda loodud teoste tööprotsessi, sisu, konteksti ja lõpptulemust. Määratlen algused, mõju üksteisele ning avan seoseid isikliku kogemuse ja mind ümbritsevaga. Uurin teoste tähendustevälja kväärkogukonna kontekstis Eestis ja laiemalt, tuues näieteid nii kunstiajaloost, kväärdifentiteedi kajastustest meedias, kui asjakohasest eralakirjandusest. Töö viimane peatükk käsitleb esseistlikus vormis “tulnukalikkuse” tunnet soo- ja seksuaalvähemuste seas. Arutlen, kuidas ühiskond seda tunnet kujundab, ning sõnastan lõputöö käigus tekkinud arusaamad, millele soovin oma edasises kunstipraktikas toetuda. Töö eesmärgiks on nende teemade, väärtuste ja materjalide kaardistamine, millega soovin oma kunstipraktikas edasi töötada ning millele oma loomingus toetuda.

1. NÄITUS “VAATAMATA KÕIGELE OLEME ME OLEMAS”

Näitus “Vaatomata kõigele oleme me olemas” toimus Galerii Pallas keldrikorruusel 25.04.2025 kuni 24.05.2025. Näitusel osalesid Lotta Karoliina Räsänen, Carmen Ööbik ja mina.

Näituse kontseptsioon hakkas välja arenema jutuajamistes näituse kaaskorraldajatega eelmisel õppeaastal. Kõikide loomingulistes suundades kajastus kehalisus, identiteet ning küsimused soo ja soorollide kohta. Soovisime kõik korraldada näitust ja otsustasime seda teha koos, ühendades oma teemad algse pealkirja “Keha/keel” alla. Leppisime kokku iseseisvate, eri stiiliga, kuid temaatiliselt seotud terviklike väljapanekute loomises näitusele.

Lõime kõik teosed iseseisvalt, kuid vajadusel aitasime üksteist teoste tehnilise poolega, peamiselt suuremate vormide võtmise ja valamisega (vt. Lisa 1). Lisaks olime aktiivses vestluses, küsisime kontseptsioonide ja teoste väljanägemise kohta tagasisidet jne. Näituse korraldusega seotud ülesanded olid jaotatud kolme osaleja vahel (vt. Lisa 2)

Ühiselt otsustasime muuta näituse pealkirja, valides lõpliku variandi “vaatomata kõigele oleme me olemas” tekstist, mille kirjutasin oma väljapaneku kontseptsiooni kohta näituse korraldamise protsessi alguses (vt. Lisa 3).

2. ISIKLIK VÄLJAPANEK

Paljud näituse teosed said alguse viimase aasta ja poole jooksul toimunud kursustel ning nende arenemise protsess on jälgitav lõputöö perioodist kaugemale. Siin peatükis toon välja pikema aja jooksul aktuaalsust kogunud ja korduvad teemad. Analüüsin teoste sisu ja nende tähenduse muutumist näituse korraldamise protsessi käigus.

Väljapanek koosenes kümnest teosest, mis olid eksponeeritud kahes ruumis. Erandiks vormiliselt erinev maal, mis paiknes ainsana sissepääsu juures.

Näitusevaated, pildistatud Galeriis Pallas.

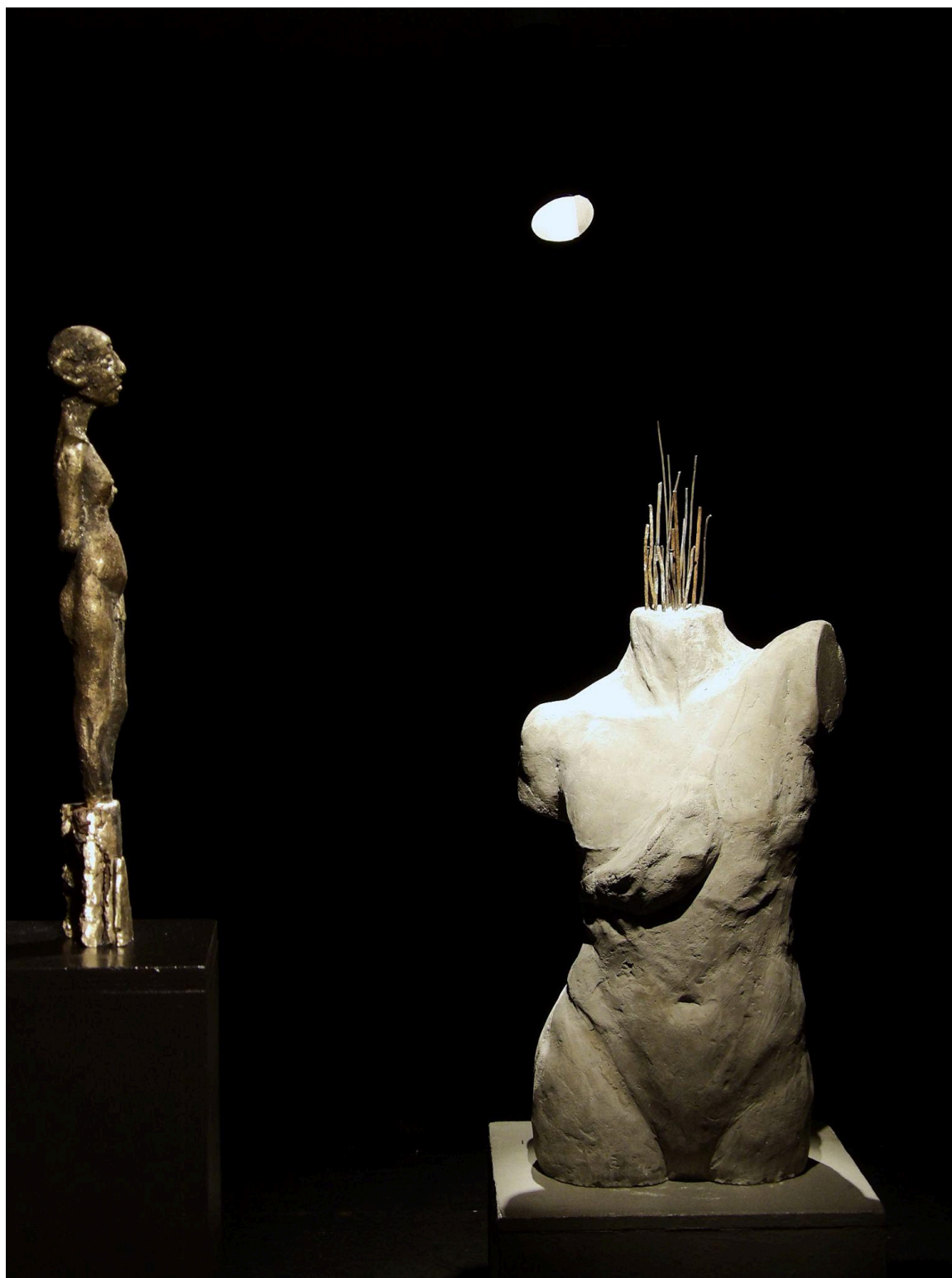

Foto 2.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.3: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.4: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.5: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.6: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.7: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

2.1. Isikliku väljapaneku üldine kontseptsioon

Otsustasin vaatajatele oma teoste kontseptsioone eraldi mitte avada, koondades nad kõik ühe näitusesaalist leitava teksti alla (vt. Lisa 4).

Tekst toob esile minu väljapaneku põhilised teemad: n.ö “tulnukalikkuse” ehk eraldatuse tunne, piinlikkus, paranoia, lein ja lagunemine. Minu põhimaterjalid, betoon ja metall, toetavad teoste kontseptsioone. Need on tänu oma vastupidavusele tihti kasutusel ehitusvaldkonnas, olles võimelised vastu pidama aastaid. See tähendab, et neil on ka väga suur potentsiaal muutuda - metalli roostetus ja sammal niiskel betoonseinal on nii paratamatus, kui tõend aja kulgemisest. Selliste materjalidega töötades tundus sobivaim koht väljapanekuks Pallase Galerii trepikoda, mis oma olemuselt on samuti aktiivselt lagunemas ja kus on hästi näha aja möödumist. Lisaks on see ainus kõrgema laega koht, mis võimaldas “Tissitaja” riputamist. Osa teostest asetsesid väiksemas, mustade seintega galeriiruumis. Trepikojas eksponeeritud teosed olid rohkem seotud tulnukalikkusega, galeriiruum inimfiguuridega - välja arvatud “Silmakuup”. Nimetatud teos oli oma väljanägemiselt sarnane trepikojas leitavatele “Silmakeradele”, kuid kuubi kujuga - ühendades sellega mõtteliselt kaks eraldi olevat ruumi.

Iga alapeatükk algab tutvustavate fotode ja informatsiooniga teose valmimisaasta, materjalide ja mõõtude kohta.

2.2.”Andiamo”

2025

Betoon, vanametall

105×35×45(cm)

Foto 2.2.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.2.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

“Andiamo” teos sai alguse viimases erialases modelleerimistunnis, mille teemaks oli “Keha kui metafoor”. Töötasime naismodelliga, rõhk oli anatoomilisel akti modelleerimisel, mõtestades seda läbi isikliku kontseptsiooni. Juhendas Leena Kuutma.

Otsustasin kujutada androgüünset keha, mis on nii maskuliinne, kui feminiinne. Põhilise osa tööst modelleerisin modelli järgi, millele lisandusid seoses ülakehaga erinevad pildimaterjalid. Alustasin modelleerimist aktist koos rindadega, kuid eemaldasid need juba protsessi varajases etapis, modelleerides teadlikult ülakeha maskuliinseks.

Legacy Russell on oma raamatus “Glitch Feminism: a Manifesto” välja toonud tsitaadi performance-kunstnikult Boychildilt: “Õöelu on mu töös tähtis, sest see loob mulle võimaluse eksisteerida” (2020, 44). Kõhukott, mida torso kannab (vt. Foto 2.2.2), on käsitletav selle sümbolina - olles oma praktilisuse tõttu levinud just pidudel ja festivalidel käijate seas (Bein, 2019). See mahutab mugavalt vajalikud pisiasjad, olles samas lihtne ja säilitades liikumisvabadust. Põiki üle ülakeha seotud kõhukott on justkui mõtteline barjäär kandja ja maailma vahel. See pakub kaitset ning isiklikul tasandil ka soodüsfooria leevendust, peites muidu häirivaid kehaosi.

Foto 2.2.3: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Torso on pööratud, justkui tantsu pealt tabatud - soovisin *contrapposto*-laadse poosiga, millest räägin lähemalt järgmises peatükis, edasi anda seksuaalsust, ahvatlust ja liikuvust.

“Andiamo” teos on otsene viide Itaalias Erasmuse ajal kogetud muusikafestivalile. Muusikafestivalide ja muude muusikaga seotud ürituste kinnistes ökosüsteemides olen kogenud teistsugust suhet enda ja oma keha vahel. Kuna seesuguste festivalide külastajad on tihti avatud meelelises olekus, siis ei ole ma tundnud, et sellistel üritustel kellegi keha rangelt sildistada püütakse. Sellised kogemused on pakkunud mulle ja paljudele teistele LGBT inimestele võimalust ülejäänud maailmast põgenemiseks, suhete loomiseks, eksperimenteerimiseks ja turvatundeks.

“Andiamo,” mis tähendab itaalia keeles “läksime” või “läheme,” viitab soovile minna kuhugi, kus seda vabadusetunnet jälle kogeda saab.

2.3. “Häbikäsi”

2025

Vaha, betoon, juuksed

160×20(cm)

Foto 2.3.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.3.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Teos sai alguse vahakursusel, mille eesmärgiks oli tutvuda vahaga kui skulptuurimaterjaliga. Juhendaja Ene Männi antud ülesandeks oli valada vahast käsi ja viimsitleda see realistlikuks. Kasutada võis erinevaid lisandeid: karvu, naelu jms.

Teos räägib ühiskondlikest müütidest ja häbist. Juba keskajast on masturbatsiooni ümber palju müüte, millega lapsi siiani hirmutatakse - võid jääda pimedaks, lõpetada kasvamine, kasvatada peopesadesse karvu. Raamat “Onania, or the Heinous Sin of Self-Pollution, and All Its Frightful Consequences, in Both Sexes, Considered, with Spiritual and Physical Advice for Those Who Have Already Injur'd Themselves by This Abominable Practice...,” sageli viidatud ka lihtsalt kui “Onania”, ilmus ligikaudu aastal 1724 (Onania, 1724). Raamat räägib masturbatsioonist ja selle tagajärgedest hirmutaval viisil. Peopessa kasvavate karvade müüti

ei ole spetsiifiliselt mainitud, ning jääb ebaselgeks kust selline müüt alguse sai, kuid mainitud on muid tagajärgi.

Häbikäe tegemise jooksul mainisid mulle mitmed inimesed, et teos meenutab neile sedasama müüti, et masturbeerides kasvavad peopesadesse karvad. See näitab, kui levinud sellised müüdid ja uskumused, millele ei saa isegi leida kindlat algust, ikka veel on.

Häbikäe alus on oma olemuselt teose eraldamatu ja sisuline osa. Ta koosneb üksteise peale asetatud betoonsilindritest, mis kõik on natukene viltu, tekitades ebakindla ja võdiseva väljanägemise. Reaalsuses on betoonsilindrite keskel ka metalltoru, mis silindreid püstisena hoiab. Betoonsilindrite idee sai alguse Itaalias, kus kavandasin skulptuuri “võdisev vundament.” Kuigi idee ei saanud tollal kunagi teoks, jäi see mõttesse keerlema. Sain Itaaliasse minnes aru, kui pisike on mu maailm olnud, ning kui palju on asju, mida ma ei tea, millest olen valesti aru saanud, mis tegelikult ei kehti. Tundsin, ning tunnen siiani, et paljud meie tõekspidamised on ehitatud väga ebakindlale pinnasele - näiteks keskajast pärit raamatule, mis on täis lausvalesid, kuid mille väited ei ole aastasadadega välja surnud. Hakkasin “ebakindlat vundamenti” tundma ka seoses oma üleskasvamisega - täiskasvanuna olen hakanud mäletama teatud asju, mida mind ümbritsevad esitasid mulle kui ümberlükkamatuid fakte. Tegu oli väärinfole ehitatud arvamustega, mida on tänapäeval saadaval oleva info abil lihtne ümber lükata, kuid tõekspidamiste juurdumise tõttu võimatu täielikult lagundada. Seetõttu seisab "Häbikäsi" uhkelt oma võdiseva torni otsas, kukkumata.

2.4. “Kenake”

2025

Pronks

32×3×5(cm)

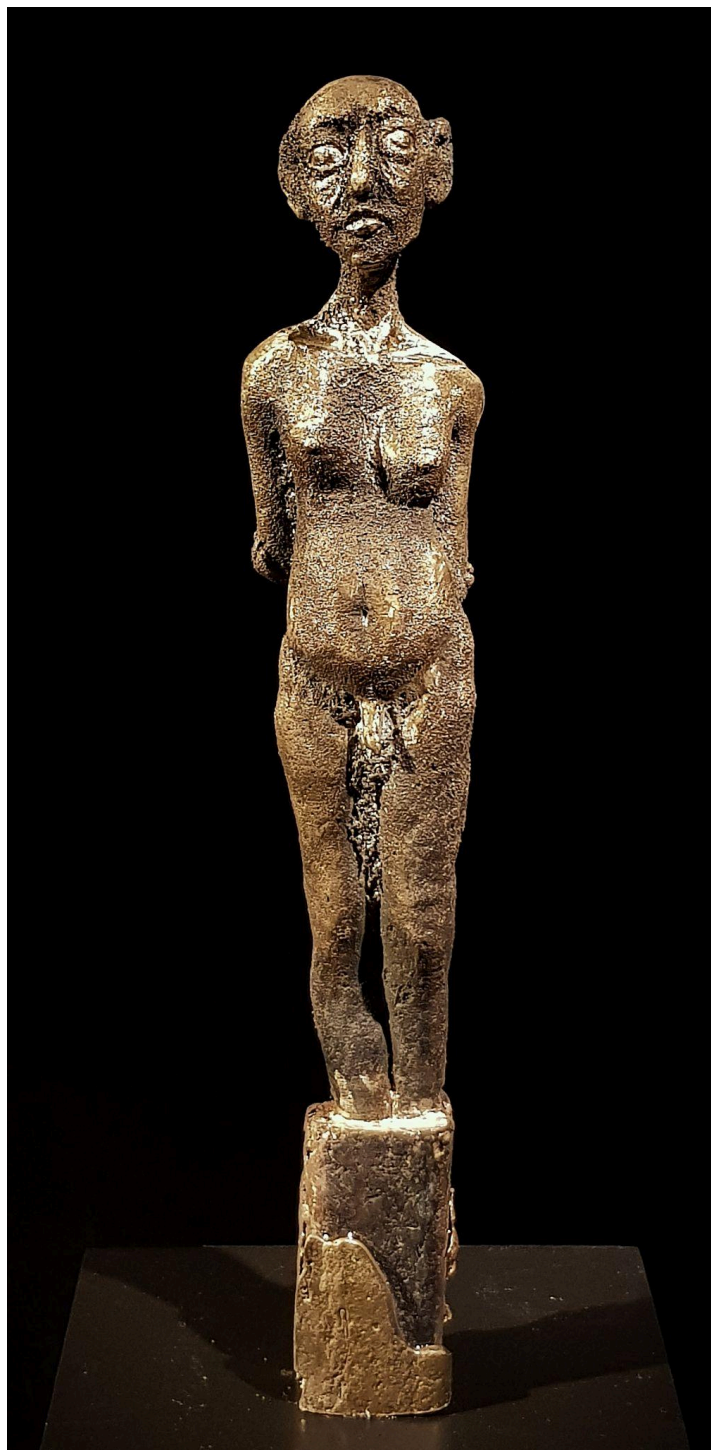

Foto 2.4.1.: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

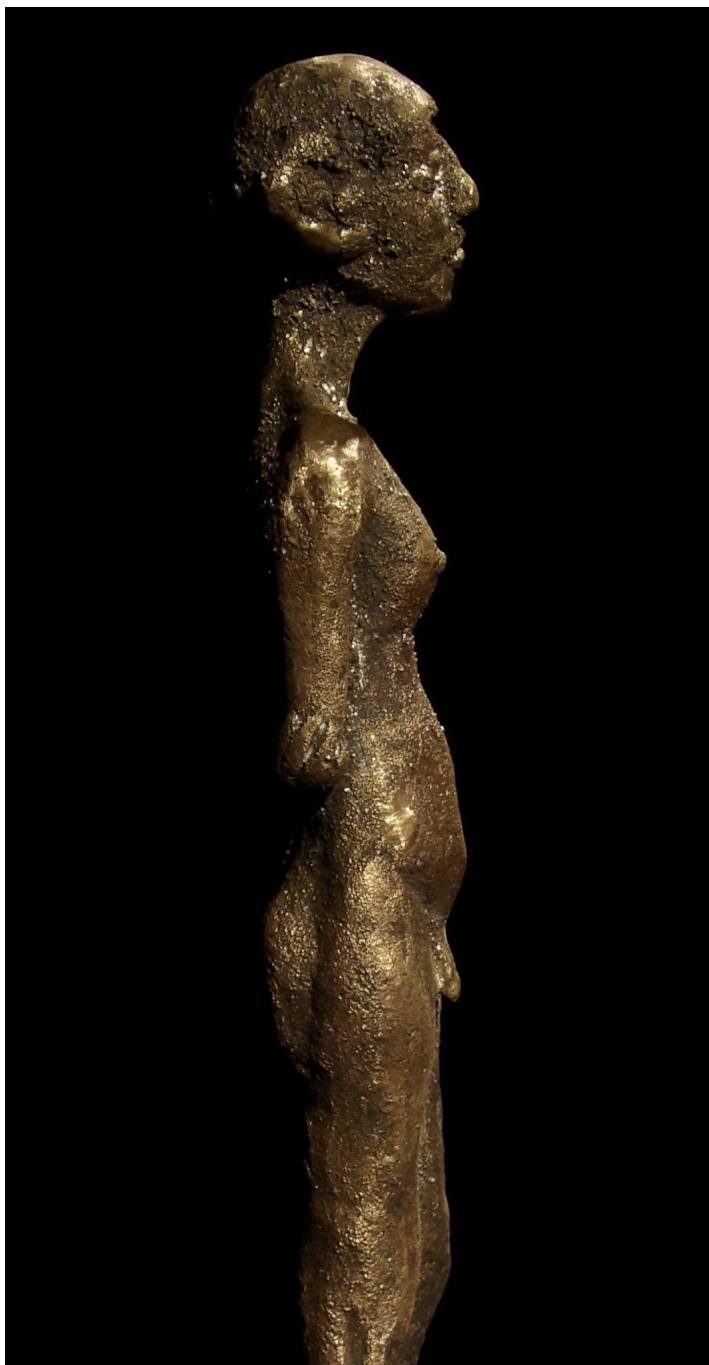

Foto 2.4.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

“Kenake” on pronksist teos, mille idee tuli seisva inimese modelleerimise käigus. “Kenake” on klassikalises *contrapposto* poosis, mis on tuttav skulptuuri ajaloost ja tihti nähtav - näiteks Michelangelo “Taavet”. Raamatus “Looking at European sculpture - a guide to technical

terms” defineerib Bassett (1997) contrapposto’t järgmiselt (tõlgitud ing. k.): *Contrapposto - Itaalia termin, tuleneb Ladinakeelsest contrapositum, mis tähendab “vastandlikult asetatud” ... Skulptuuris vitab contrapposto tavaliselt poosile, kus iga sirge või raskust kandev jäse on kõrvutatud painutatud või puhkava jäsemega, luues figuuris diagonaalse nihke.*

Ka materjal on väga traditsiooniline. Siiski ei ole teose siht olla tavapärane - seda on kõige enam näha suurte kõrvade ning viltuste silmadega ilustamata näos. Samuti figuuri kehas, mis on androgüünne. Küsin selle teose läbi, et kas sellise keha näitamine võib olla samamoodi idealiseeritud ja esteetiline, nagu paiksooliste, klassikaliste aktide eksponeerimine?

Tavapäraselt puhtast pronksi pinnatöötlustest liikusin edasi toore, veidike vigase, karvase ja musta lõpptulemuse juurde, soovides võimalikult palju säilitada elusat ja loomulikku pinda. Lisasin teose baasiks pronksivalust alles jäänud šlaki ja pronksi segust tekkinud tüki, lõigates selle nurgeliseks postamendiks, millest inimfiguur justkui välja kasvab.

Figuuri käed on arglikult selja taga, kuid poos on väljakutsuv ja kergelt seksuaalne, ennast mitte häbenev. Kuigi avastasin Eesti fotograafi Mark Raidpere alles peale “Kenakese” teosega alustamist, märkan selgeid sarnasusi Mark Raidpere “iO” seeriaga. “Kenakeses” on seesama äng, mis Raidpere suitsukonidega armistatud autoportree-fotodel (Raidpere, 2005). “Kenake” küsib: “olen ma ka sinu arvates kena? Miks ma ei saa olla kena?”

Contrapposto poos on iluga seotud tihti just naisfiguuride kontekstis. Uuringus, kus võrreldi inimeste suhtumist *contrapposto* poosi ja sirge poosi vahel meesmodellidel, leiti järgmist (tõlgitud ing. k): “*Contrappostot* peeti järjekindlalt vähem domineerivaks, mehelikuks ja loomulikuks. Need leiud viitavad *contrapposto* feminiseerivale mõjule meeste kehahoiakus” (Pazhoohi et al, 2024).

Ka Mark Raidpere “iO” seeria fotodel poseerib Raidpere mitmel juhul *contrapposto*-stiilis, lisades juurde piltide mõjule (Raidpere, 2005). Eelnevas lõigus välja toodud leiuga, et *contrapposto* poosil on feminiseeriv ja ebaloomulikuks muutev mõju just meesfiguuridele, muutub selgeks, miks Raidpere fotodel kujutatud poosid tunduvad nii ekstreemsed, ebaloomulikud ja kväärid.

Kväärdest poosidest räägib ka Bart Pushav raamatus “Kalevipoja alt välja”. Pushav (2022, 77-78) toob muuhulgas välja: “Kreeka ja rooma keha kujutamise traditsioonis, olgu tegu skulptuuri või mõne muu kunstivormiga, on kväär tunnetus tugevalt esindatud. Luca Guadagnino filmis “Kutsu mind oma nimega” (“Chiamami col tuo nome”, 2017) vaatleb USA arheoloogiatudeng Oliver koos oma juhendaja Elio Perlmaniga sarnaseid mehiseid pronksskulptuure ja viimane märgib: “Lihased on pringid, sirgeid kehasid nende kujude hulgast ei leia. Nad on keerdus, vahel lausa võimatu kombel, ja nii muretud, sellest ka nende eatu mitmemõttelisus - nad otsekui keelitaksid sind neid ihaldama.” Ilmne viide, et need mehekehad ei ole “sirged” ja kehastavad samast soost inimeste vahelist iha, ei ole pelgalt antiikkujudele projitseeritud 20. sajandi mõtteviis, vaid see on põimunud ka kunstiajaloo kui distsipliini kujunemislukku.”

Teose nimi “Kenake” viitab sõnale “temake,” mida kasutatakse LGBT kogukonnas mittebinaarsete inimeste jaoks, kuid ka kõnekeeles kui naisele viitav sõna, tõlk inglise keelsele asesõnale “her” (EKI 2025). Seega on sõna “temake” nii feminiinne, kui ka nüüd mittebinaarne, olles LGBT kogukonna poolt üle võetud. “Kenake” viitab ka Eestis tegutsevale drag-kunstnikule Temake (Aadli 2024) - alguses pidigi teos viimase nime kandma, kuid tundus õige muuta paar tähte ja luua uus nimi, säilitades sarnasus.

2.5. “Pretty boy”

2025

Keevitus, segatehnika

85×20×30(cm)

Foto 2.5.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.5.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

"Pretty boy" sündis Dmitri Gorbushini käe all keevitades, eesmärgiga luua abstraktne kompositsioon. Kasutasin roostetanud metalli, poleerides seda vaid mõnest valitud kohast (näiteks vana sae hambad), et tuua välja metalli loomuliku olemust ja mitmekesisust. Rooste näitab materjali enda läbi elatud elu, tema unarusse jäämist ja degradatsiooni.

Töö balanseerib abstraktsuse ja jutustavuse vahepeal. Abstraheeritud inimfiguuril on eristatavad vanast kaardus torust fallos ning pikad metallist ripsmed. Teose vasakul pool on näha ka sassis veritsev süda.

"Pretty boy" on ood poistele ja meestele, kes on ühiskonna jaoks liiga feminiinsed. Lähim eesti keelne vaste skulptuuri nimele on "iluspoiss," mis on kasutuses kui solvava varjundiga nimetus feminiinsetele või homoseksuaalsetele meestele. Slängisõnastik (2015) veebilehel antakse sõnale "iluspoiss" järgmine definitsioon: "Naiselik homoseksuaal, täielik stereotüüp. Meelis ütleb enda kohta iluspoiss, aga tegelt on ta lihtsalt räige pede." Keevitusega "fallosele" kirjutatud "Pretty boy" viitab vägivaldsele viisile, kuidas naiselikemate poiste ja meeste olemust üritatakse meie ühiskonnas alla suruda, neid solvates ja sildistades, eesmärgiga neid naeruvääristada.

Terry A. Coopers (2005) ütleb artiklis "Toksiline mehelikkus kui takistus vaimse tervise ravile vanglas": "Mürgine mehelikkus (ingl. keeles *toxic masculinity*) on sotsiaalselt regressiivsete meeste tunnuste kogum, mis soodustab domineerimist, naiste devalveerimist, homofoobiat ja tahtmatut vägivalda." Toksilist maskuliinsust võib kohata kõikjal, tänavalt koduni. Oma anektoodiliste kogemuste põhjal võin öelda, et pole harv juhus, kui mõnda noormeest kutsutakse tänavalt halvustavalt homoseksuaaliks lihtsalt tema välimuse tõttu - vahet pole, kas asi on pikkades juustes, riietes või muus. Naiselikumad mehed ei ole vahel ühiskonna silmis "päris mehed". Nad on midagi halvemat, midagi perverssemat - peaaegu naised.

"Pretty boy" on ühiskonna poolt tõrjutud, unarusse jäetud, läbipekstud ja roostetanud. Siiski on tal läikivad, teravad hambad, millega meie ühiskonna arvamustest läbi pureda ja end kaitsta.

2.6. “Pudelis”

2024

Pronks

10×6 (cm)

Foto 2.6.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

“Pudelis” kujutab inimsilmade, -kõrvade ja -ninaga pronksist pudelit. Teose pealkiri viitab inglise keelsele “bottled up” väljendile - Merriam-Webster (2025) annab väljendile järgmise definitsiooni (tõlgitud ing. k): *(tunnet või emotsiooni) enda sees hoidma, selle väljendamise asemel: varjama (tunnet või emotsiooni).*

Pudelisse oleks justkui topitud inimene, kes end sellest välja üritab suruda.

2.7. "Puudu"

2023

Polümeersavi

18,5×12×11,5(cm)

Foto 2.7.1: Veli, Mirabel 2025. Erakogu

"Puudu" teos sündis Saksamaal, Potsdamis toimunud näituse "Happiness" jaoks.

Teos väljendab üle kõige üksildusetunnet ja igatsust. Minu sõbrad on kutsunud teda ka "üksikuks skeiteriks (rulatajaks)," mis on väga sobiv pealkiri. "Puudu" on pühendatud neile, kelle puudumist enda kõrval me tunneme. Minu lõputöö protsessi mõjutas tugevalt isiklik kogemus leinaga, olles mõnes mõttes selle käivitaja. Aasta tagasi ei suutnud ma ette kujutada, et julgen kunagi tegeleda enda identiteediga nii avalikult ja isiklikult, kui olen seda otsustanud teha. Kui kogesin endale tuttava transinimese kaotust, tundsin aga midagi endas käivitumas - oleme kaotanud ja kaotame jätkuvalt liiga palju noori, eriti LGBT noori, eriti trans-noori. Eestis ei ole tehtud konkreetset LGBT-inimeste suitsiidile keskenduvat uurimust, kuid võime vaadata analoogsete uurimuste tulemusi USA-st, mis näitavad, et suitsiidirisk on LGBT-inimestel keskmiselt suurem, kui cis-soolistel ja heteroseksuaalsetel inimestel (Kidd et al., 2023). Lisaks on uuritud suitsiidiriski suurenemist seoses seaduste muutustega, mis võtavad ära transinimeste õigused soo tunnustamisega seotud protseduuridele (Lee et. al, 2024).

Minule on inspiratsiooni andnud teised LGBT- ja spetsiifilisemalt trans- inimesed. Nende nägemine avalikus elus, olgu see kunstis, telesarjades või lihtsalt tänaval, on väga rasketel momentidel andnud mulle lootust ja jõudu, et edasi elada. LGBT- kogukonnas on vähe vanemaid eeskujusid, sest paljud neist on surnud. AIDSi kriis ulatus ka Eestisse ja põhjustas palju surma. LGBT-kogukond on pidanud end kaua peitma: varasemalt legaalsel põhjustel, hiljem ühiskondlike normide tõttu - homo- ja transfoobia paneb väga arusaadavalt inimesi oma tõelist identiteeti peitma. Pinge võib viia endalt elu võtmiseni.

Heiti Kadastik (1972) kirjutab oma raamatus "Vestlusi noorukitele" muuhulgas ka homoseksuaalidest: "Leidub inimesi, kellel normaalne seksuaalne sättumus on muutunud ja kes tunnevad rahuldust mitte vastassooga suhtlemisest, vaid armastavad inimesi samast sugupoolest. Taolise väärastunud sättumusega inimesi nimetatakse homoseksualistideks. Homoseksualistid püüavad leida endale „armukesi“ sagedamini just noorukite seast, keda oletavad tegelevat onaneerimisega. Seejuures ei reeda välimus tavaliselt homoseksualistide sisemist räpasust, nad võivad näida vägagi elegantsetena." Ülejäänud tekst räägib sellest, kui "salakavalalt" "homoseksualistid" leiavad endale "ohvreid" - kuidas nad tutvuvad inimesega

viisakalt ja ehitavad sõpruse, mis muutub mingil hetkel seksuaalseks. Sellest kõigest räägitakse negatiivselt, taunivalt. Vahur Aabrams (2021) kommenteerib raamatu sisu järgmiselt: “Esmalt torkab silma, et homoseksuaalsust ja pedofiiliat käsitatakse Kadastiku raamatus identsete nähtustena. Osundatud lõigus läheb Kadastik „homoseksualistilt“ sujuvalt üle „pederastile“ ja jõuab viimaks välja „seksuaalkurjategijani”. Mõisteid „homoseksualism“ ja „pederastia“ kasutatakse tekstis täiesti sünonüümselt.”

Sellist suhtumist, mis on puhtalt homofoobia, on kohati tunda siiani. Diskrimineerimine, vägivald, vaimse ja füüsilise tervise abi kättesaamatus ja ühiskondlikud negatiivsed hoiakud viivad halva vaimse ja füüsilise terviseni. Seega muutub iga elus kväärinimene täiesti endale tahtmatult inspiratsiooniks ja eeskujuks teistele - tõestuseks, et LGBT inimesena elada *on* võimalik. Samuti on aga ka iga LGBT-inimese surm, eriti enesetapp, kaotus tervele kogukonnale, sest iga eksisteeriv ja elus kväärinimene annab meeletult palju lootust teistele. Näen teoses “Puudu” nii ennast kui ka neid, kelle oleme kaotanud. Näen selles kõiki neid, kes kedagi igatsevad. Näen selles leppimist ja selle tundega harjumist ja istumist. Keegi on puudu.

2.8. “Silmakerad” ja “Silmakuup”

2025

Keraamika

“Silmakerad” installatsioon 60×30(cm)

“Silmakuup” 8×11×11(cm)

Foto 2.8.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.8.2: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.8.3: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

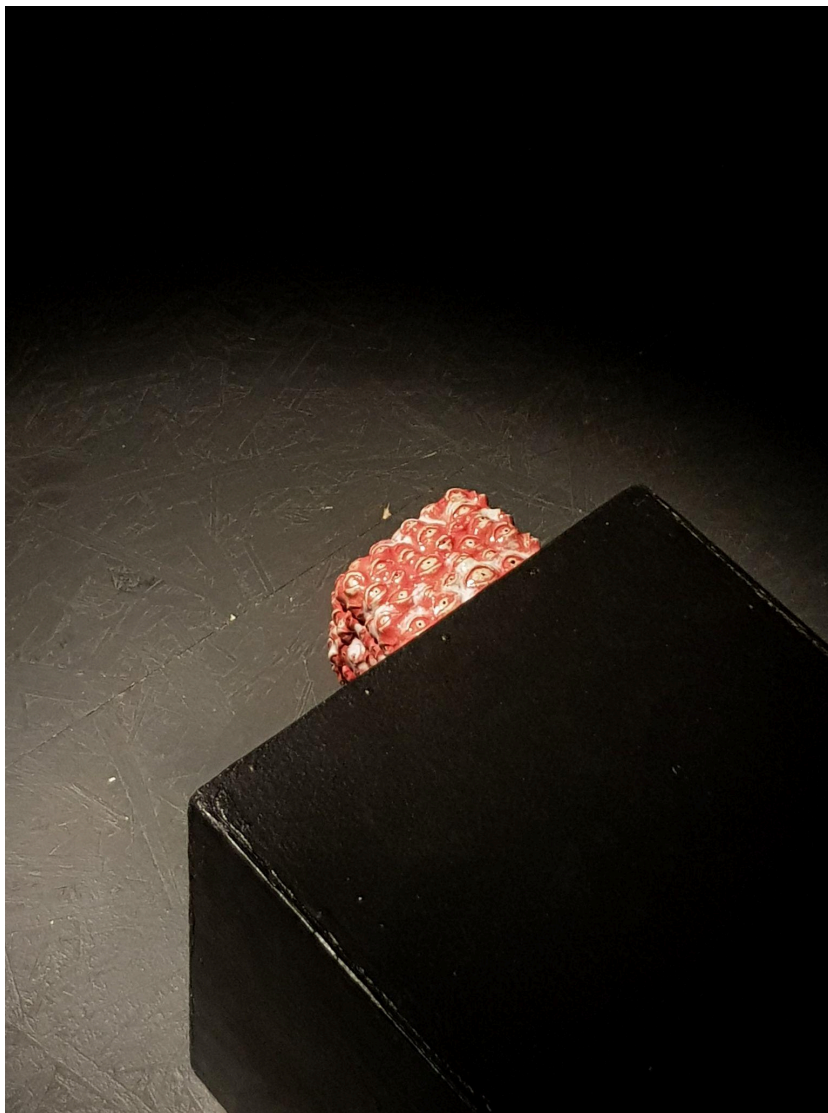

Foto 2.8.4: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Seintel olevate silmade motiiv viitab paranoiale, tunde, et sind jälgitakse. Tänaval, koolis, kõikjal. Seintel oleks justkui silmad.

Väikeskulptuuride seeria “Silmakerad” idee algas vajadusest omada jätkuvat kohustust, läbivat motiivi, millega tegelemine oleks positiivset rutiini pakkuv ning kodus tehtav. Igavesti korduvad silmad löid mulle selle võimaluse. Just “Silmakerad” ja “Silmakuup” olid need teosed, mida otsustasin teha kodus, mitte koolis - koolis töötamine suurendab alati ebakindluse ja jälgimise all olemise tunnet, sest avatud töökeskkonnas liigub rohkem suhtlusaldis inimesi. Eelistan tööd teha protsessipõhiselt ja mitte alati efektiivselt, katsetades

ja improviseerides. Selline lähenemine toob palju momente, kus on vaja astuda samm tagasi ja mõelda, ilma loomeprotsessist väljumata. Teistega protsessi jagamine lõhub keskendunud oleku, kui ruumis on ainult autor ja tema teos - see katkestab minu jaoks hädavajaliku sideme enda ja oma töö vahel.

“Silmakerad” said alguse betoonsiilide motiivist, nad väljendavad osalt sama hirmutunnet, mida oleksid väljendanud betoonsiilid oma algsel kujul. Soovisin “Silmakerade” väljanägemisega käivitada inimestes vastakaid tundeid - kerget ebamugavust silmade justkui “verise” väljanägemise tõttu, samas aga “armsuse” emotsiooni, mida tekitab väikeformaadi suurusel tulenev turvalisus. “Silmakerad” on ühtaegu ohtlikud vaatlejad, kes seintest välja kasvavad ja sind vahivad, kuid samas on nad visuaalne väljendus traumeeritud inimese siseelust. Nagu eelnevalt välja toodud, on vähemused, sealhulgas LGBT inimesed, statistika järgi nii vaimselt kui füüsiliselt rohkem ohustatud. Nii võib üles kasvada inimene, kes jälgib alati oma ümbrust, otsides reaalseid või ettekujutatavaid ohte, analüüsides väikseid ütlusi. Tal oleksid silmad justkui kõikjal, sest ellujäämiseks on olnud vaja kõike pingsalt jälgida, et oht juba enne selle realiseerumist ära tunda.

“Silmakuup” on samast liigist kui “Silmakerad,” kuid on võtnud teise kuju. “Silmakuup” vajas “Silmakeradest” eemal eksponeerimist, sest oma vormi tõttu ei sobinud nad ühte ruumi. See toimis tänu korduvale motiivile hoopis näituseruumide mõttelise ühendajana, säilitades siiski ka nende erinevuse. “Silmakerasid” on koos mitu, seega on nad ka julgemalt end sisse seadnud seinal. “Silmakuup” on aga üksi ning peidab end postamendi taga, jälgides nii näitusekülastajat kui ka näitusesaalis olevaid teoseid pingsalt ja varjatult.

2.9. “Tissitaja (ja lapsed)”

2025

Fiiberbetoon, vanametall

90×25×50(cm)

Foto 2.9.1: Tsäko, Silver 2023. Erakogu

Foto 2.9.2: Tsäko, Silver 2023. Erakogu

Foto 2.9.3: Tsäko, Silver 2023. Erakogu

"Tissitaja" teos sündis varasema modelleerimise aine töö edasi arendusena. Tegelesin figuuriga läbi oma valitud stiili ning kontseptsiooni. Teos kujutas Giacometti skulptuuridest inspireerituna kõhnavõitu, deformeerunud kehaga inimest, kelle pikad rinnad venisid mööda maad. Soovisin edasi anda kehaga seoses igapäevaselt tuntavat raskustunnet, - nii reaalset, füüsilist raskust, mida paljud rindadega inimesed kogevad, aga ka emotsionaalset, soodüsfooriast võimendatud raskust. See kursusetöö oli üks esimesi, milles lähenesin ülesandele isikliku kogemuse ja transsoolisuse vaatepunkti kaudu. Kursuse raames loodud teose lõpptulemusest ei ole fotomaterjali säilinud, kuid modelleerimise protsessi on dokumenteeritud (vt. Foto 2.9.4 ja Foto 2.9.5).

Foto 2.9.4: Tsäko, Silver 2023. Erakogu

Foto 2.9.5: Tsäko, Silver 2023. Erakogu

Algusest peale soovisin teosest vormi võtta, et see püsivamasse materjali valada., kuid ei olnud tema väljanägemisega täielikult rahul. Eemaldasin teose jäsemed, jättes alles vaid deformeerunud ja ebamäärase keha, pea ning kaks pikka maa poole venivat rinda (vt. Foto 2.9.6)

Foto 2.9.6: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Võtsin koos Carmen Ööbiku ja teise kursusekaaslasega "Tissitajast" akrüülvaigu ja klaaskiudriidega tükivormi. (vt. Foto 2.9.7, Foto 2.9.8). Ehitasin teosele lihtsa roostevabast terasest armatuuri, mis toetaks põhiliselt seestpoolt tema rindu. Karkassi külge sai seotud tross, mis ulatuks vormist välja ja mis võimaldaks teose lakke riputada (vt. Foto 2.9.9). Kasutasin lõppmaterjaliks fiiberbetooni (vt. Foto 2.9.10), mis on erinev tavalisest betoonist, sest sisaldab sünteetilisi kiude, mis materjali kivistumisel seda tugevdavad. Kiud jäid betoonist välja turritama nagu kananahast püsti tõusnud karvad inimkehal, mistõttu võib "Tissitaja" vaatajas veel rohkem küsimusi tekitada, näiteks, et miks on betoon karvane?

Vormi lahtivõtmise käigus sai töö üks rind viga, tekkisid läbivad mõrad, paar tükki eraldus ja armatuur tuli nähtavale. Parandasin suuremad vead kuivbetooniga, kuid säilitasin mõned mõrad (vt. Foto 2.9.11), viitamaks rindadega seotud ühiskondliku konteksti haprusele ja ning raskuse kergenemisele.

Puurisin olendi tagaotsa augud ja kinnitasin aukudesse keemilise ankruga teose enda saviversiooni armatuurist (vt. Foto 2.9.13) säilitatud metalltraadid (vt. Foto 2.9.14, Foto 2.9.15), luues sabalaadse moodustise. Soovisin teoses kasutada vanametalli, et ta seostuks kergemini teiste materjalide ja teose ümber leiduva installatsiooniga, millest räägin samas peatükis hiljem. Otsus kasutada teose enda karkassist säilitatud metalljuppe toetas tunnetust, et "Tissitaja" on elusolend, kelle siseelundkonnast arenes saba. Skulptuuri karkass on tähtis osa tööst, mõjutades mingil määral töö protsessi ja lõpptulemust. Vaatamata oma tähtsusele ei ole karkass tihti osa teosest visuaalselt, täites vaid praktilist eesmärki. Uuest, läikivast metallist painutatud karkass roostetab üldiselt saviskulptuuri sees olles ära, tehes tööprotsessi käigus läbi metamorfoosi, mille tulemust näeb alles saviskulptuuri purustades.

Foto 2.9.7: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.8: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.9: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.10: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.11: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.12: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.13: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.14: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Foto 2.9.15: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

“Tissitaja” ümber ja trepikojas on näha teist osa teosest: “(ja lapsed)”. "Tissitaja" lapsed on betoonist ja metallist olevused, kes meenutavad teda ennast. Nimetan "Tissitaja" lapsi edaspidi tinglikult betoonsiilideks.

Skulptuuriosakonnas ringi kõndides muretsen tihti, et astun roostes naela peale. Võrdlen seda füüsilise ohu tunnet “munakoortel kõndimise” metafooriga - hirmuga, et teed midagi valesti, olgu see kas inimsuhtes, koolis või muus situatsioonis. Algne plaan oli sellele tundele visuaalse väljenduse loomine betoonist pätside näol, mille sisse toppisin turris roostes metallitükke, naelu ja kruve (vt. Foto 2.9.15).

Foto 2.9.15: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Betonsiilide olemus muutus protsessi käigus märgatavalt. Visuaalselt betoonsiilide tulemus mind ei rahuldanud, seega keskendusin teistele teostele. Ma ei visanud betoonsiile aga kohe ära, vaid jätsin nad “Andiamo” teose kõrvale oma kasutusvõimalust ja -aega ootama. Kolm

objekti panin ma katsetuseks Andiamo teose kaelale, sest selle koha tühjus oli mind kaua häirinud. Leidsin, et turris metalltraadid sobivad “Andiamole” hästi, ning ajapikku harjusin nendega ära. Sai selgeks, et pean torsole lisama turris metalltraadid. Mõni traat oli väga spetsiifiline ja meeldis mulle rohkem kui teised, kuid oli kasutuses juba mõnes betoonsiilis. Tahtes neid uuesti kasutada, hakkasin betoonsiile haamriga purustama, et metalltraadid kätte saada. Läbi lõhkumise protsessi sain aru, et betoonsiilid mõjuvad tükkidena paremini, kui pätsidena. Lõhkusin tükkideks peaaegu kõik allesjäänud betoonsiilid, välja arvatud ühe, kelle traatide pikkuste ja pätsi suuruse vahe oli esteetiliselt sobiv.

Kuna betoonsiilid olid tähtsad mitme teose protsessis, tundsin vajadust neid ikkagi koos “Tissitajaga” eksponeerida. Nende kohalolu galeriiruumis lisas terviklikkust ning ulmelisust. Mõned betoonsiilid olid treppidel ilma valgustusega, mis muutis nad näituseteostest trepikoja elanikeks.

2.10. "Koosolek"

2023

Akrüül papil

60×50(cm)

Foto 2.10.1: Tsäko, Silver 2025. Erakogu

Olles ainuke maal minu väljapanekus, on "Koosolek" vormiliselt eristuv. Teos on valminud mitu aastat tagasi ja ei ole esindatud näitusekaardil, seega tema nimi on vaatajatele teadmata. Maal seostub mõtteliselt kõige rohkem minu näitusetekstiga, kus mainisin spetsiifiliselt tulnukate sinist nahka. Pea kõik tulnukad, keda oma varasemas kunstis olen kujutanud, on

sinised. See on mulle tähtis ja tulnukalikkuse tundega olemuslikult väga sobiv värv. Maalil olev tulnukas on aga valdavalt lilla - sinine ainult kohati, näiliselt sealt, kuhu paistab valgus.

Mind on jäänud saatma mõte filmist “Moonlight” (Jenkins, 2016). Chiron on mustanahaline geimees, film jälgib teda lapsepõlvest täiskasvanueani ja räägib peamiselt maskuliinsusest, haavatavusest, homfoobiast ning seksuaalsest identiteedist mustanahalise geimehena. Rohela (2018) on kirjeldanud, kuidas filmi peategelane noor Chiron ja Juan puhkavad pärast intensiivset ujumistrenni kaldal. Juan jagab lugu oma lapsepõlvest Kuubal, kus ta jooksis kuuvalgusel ilma kingadeta ringi, just nagu Chiron. Seejärel mainib Juan üht vanaprouat, kes olevat ta peatanud ja öelnud: “Kuuvalguses on mustad poisid sinised. Sina- sinine.”” Tsitaadi tähendus on erinevalt mõistetav, minu jaoks tähendab see, et pimeduses saavad mustanahalised poisid olla vabad.

Tõin peatükis 2.2. välja, et ööelu peetakse tähtsaks osaks ka kväärkultuuris, andes paljudele kväärinimestele võimaluse tunda end vabana. Öö sisaldab aga palju muud, kui “ööelu,” mis viitab pigem meelelahutuslikele tegevustele ja lõbustusasutustele (Sõnaveeb 2024). Öö on kaitse, vaikus, võimalus olla üksi või privaatset.

Itaalia laulja Fabrizio De Andrè kutsus Milanos toimunud kontserdil kväärinimesi kuu lasteks (*figli della luna*) (tõlgitud Itaalia keelest): “Pühendame selle laulu neile, keda Platon nimetas poeetiliselt kuu lasteks: inimestele, keda me nimetame jätkuvalt homodeks või kummalise heaolu jaoks erinevateks, kui mitte lausa veidrikeks. Mul on hea meel laulda seda laulu, mis on neile kirjutatud tosin aastat tagasi, et heita neile valgust ja demonstreerida seda, et täna, vähemalt Euroopas, saab olla häbenemata sina ise.” (Zambaldi 2018). Fabrizio viitab siinkohal Platoni (1985) teosele “Pidusöök,” mis võtab kokku kõned, mida peeti näitekirjaniku Agathoni kodus peale tema näidendi lavastust. Aristophanes rääkis müüdi inimeste loomisest (Platon, 1985, lk. 45): “Esiteks oli olemas kolmest soost inimesi, ja mitte kahest nagu nüüdisajal - mees- ja naissoost -, vaid oli ka kolmas sugu, mis ühendas endas mõlemad eelmainitud ...”. Kolmanda soo esindajat kutsub Aristophanes androgüüniks. Aristophanes selgitab, et inimesed olid kerakujulised ning neil oli neli jalga ja kätt, kaks pead ja kaks suguelundite komplekti (Isastel ainult mehe suguelundid, emastel ainult naiste, androgüünil mõlema sugupoole suguelundid). Isased pärinesid Päikesest, emased Maast, ning

androgüün Kuust. Nad olid aga liiga tugevad, mistõttu lõi Zeus nad pooleks. Peale seda otsivad inimesed igavesti oma teist pool. Aristophanes toob välja, et isasest liigist poolitatud inimesest sai homoseksuaal, emasest tulid lesbid, ning keskmisest - ehk kuu lapsest - tulnud mehed ja naised hakkasid armastama üksteist - ehk neist said heteroseksuaalid. Seega “kuu lapsed” olid Aristophanese jutu järgi hoopiski ainsad *heteroseksuaalsed* inimesed, ning “kuu laste” metafoor on ajaga hägustunud.

Lilla värv on eesti kontekstis väga tugevalt seotud kväär olemisega. Sõnaveeb (2025) toob sõnale “lilla” kui kõnekeelsele väljendile sünonüümiks “gei”. Tallinna 1930. aastate kväär-ööelust rääkiv film, mis valmis Eesti Rahva Muuseumi 2024.–2025. aasta näituse “Kellele kuulub öö?” jaoks, kannab nime Lillade õuduste öö (Eesti Rahva Muuseum, 2024). Lühifilmi pealkiri pärineb 1993. aasta Rahvalehe artiklist “Lilla õudus,” mis räägib Tallinna kväär-ööelust ja drag-pidudest (Rahvaleht, 1993). Filmis käsitletakse artiklis mainitud kohti ja tegelasi (Nikopensius et al. 2024).

“Koosoleku” puhul ütleksin ma: pimeduses on sinised tulnukad lillad. Maal on illustratsioon minu näitusetekstile, näide sinisest tulnukast, kes saab pimeduses olla vabalt lilla ja kes mõtleb mõtlemise üle.

3. VÕÕRKEHA: TRANSSOOLISUS JA TULNUKAD

“Tulnukalikkus” on ideena eksisteerinud minu loomingus juba pikemat aega. Varem ei ole ma seda konkreetselt põhjendanud - see on olnud midagi loomulikku, väljendamaks oma suhet ülejäänud ühiskonnaga tundelisel tasandil. “Kväärkeha/väärkeha/võõrkeha” on teemaarendus tulnukalikkusele, muutes seda ideed selgemaks. “Võõrkeha” viitab kõige rohkem tulnukalikkusele, “väärkeha” räägib juba rohkem sellest, kas keha saab olla õige või vale. Kväärkeha käib mõlema mõistega koos, olles tihti neist lahutamatu. Kohatut, sobimatut tunnet kirjeldavad paljud teised kväärinimesed.

Helli Aas (2024) kirjeldab oma lõputöös “Kineetiline skulptuur “Ja kui minust saabki tolm...”” oma võõrandumise tunnet, mis on seotud tema seksuaalse identiteedi ja ka neuroerinevusega: “Kardan, et mind tajutakse võõra või teistsugusena. Tunnen end tulnukana, kes üritab gruppi sisse sulanduda.”

James Lescesne (2012), kes on kirjanik, näitleja ja LGBT aktivist, meenutab oma lapsepõlve järgmiselt (tõlgitud ing. k.): “Lapsena teadsin alati, et olen teistsugune. Mul polnud sõna selle kohta, mis ma olin, ega lugu, mille külge saaksin end kinnitada. Seega oli loomulik, et pidasin end tulnukaks. Mäletan, kuidas istusin igal õhtul tunde oma magamistoas akna taga, otsides tähistaevast mõnda pisikest täpikest, mis oleks tõend, et mu maaväline hõim on tagasiteel maa poole, et mind kätte saada.”

Tulnukalikkuse tundest räägib jutusaates “Sally Jessy Raphael show” Toby, kes väidab end olevat *neuter* (tänapäeva terminite järgi intersooline, mittebinaarne). Saatejuht Sally Jessy Raphael küsib Tobylt erinevaid küsimusi tema sooidentiteedi, elukogemuse ja ka füüsilise keha kohta. Tobysse suhtutakse kui tulnukasse – saatejuht ütleb otsekoheselt, et Toby oleks justkui Marsilt kukkunud. Toby tunneb sama, kuid erinevus on selles, et tema on täiesti üksi – ta on tulnukas, kõik teised on “normaalsed” (Raphael, 2024).

Intervjuus küsib saatejuht Tobylt, miks ta ei vali ühte või teist sugu. Tänapäeva meditsiiniga on võimalik läbida soooperatsioon ning elada elu kas mehe või naisena. Binaarsuses elamise

valimine teeks elu palju lihtsamaks. Nagu saatejuht välja toob, on paljud asjad meie ühiskonnas soopõhised - dokumentidel pead tihti valima mees- või naissoo, tualetid on eraldatud kaheks jne. Toby küsib vastuseks intervjuerijalt, et miks tema ei opereeri end ümber meheks - mehena oleksid paljud asjad, nagu karjääris edasiliikumine, lihtsamad. Küsimus on retooriline, ning Toby küsib üsna pea juurde, et miks ta peaks valima olla midagi muud, kui tema ise (Raphael, 2024).

Toby kohta rohkem informatsiooni otsides leidsin puutepunkte ja sarnasusi neuroerinevuste ja transsoolisuse käsitluses ning ühiskondlikus arusaamas (vt. Lisa 5). Kuigi neuroerinevusi ja transsoolisust on ajalooliselt ja kultuuriliselt käsitletud erinevalt, on need sageli seotud sarnase hoiakuga: keskendutakse „ravile“ või ühiskonda sulandumisele ning erisustega inimesi peetakse „veidraks“ või vähemväärtuslikuks. Sellist hoiakut, mis kajastub tihti ka peavoolumeedias, saab jälgida läbi ajaloo pea iga vähemusgrupiga, aga ka väiksemal skaalal (koolikiusamine, kommentaarid tänaval jms) - erinevused on alati tekitanud, ja tekitavad edasi, ebamugavust. Sellises keskkonnas on loogiline, et need, kes mingil moel normist kõrvale kalduvad, kogevad sügavat võõristustunnet – justkui nad oleksid tulnukad.

Mina usun, et vähemustega seotud ebamugavus tuleb mittemõistmisest ja hirmust, et kui me liiga palju enda ehitatud tõekspidamiste vundamenti küsitleme, kukub see täielikult kokku, võttes meid endaga. Soovähemuste olemasolu asetab kahtluse alla justkui iseenesestmõistetava konstruktsiooni – soobinaarsuse. Mehe ja naise vastandlikkus kui ühiskonna alus on sügavalt juurdunud keeleliselt, kultuuriliselt, ühiskondlikult ja sotsiaalselt. Ometi ei ole see ainus viis inimesi näha ja mõista. Selleks, et ühiskonnana areneda ja teha ruumi mitmekesisusele, peame olema valmis oma vundamenti üle vaatama.

Arusaam sooidentiteedist on muutumas. Loodan, et tulevikus vaadatakse inimeste erinevusi - olgu see neuroerinevus, soo- või seksuaalse sättumuse erinevus või midagi muud - kui lihtsalt erinevusi. Loodan, et järgmised põlvkonnad peavad vähem mahutama end ühiskonna poolt loodud normidesse ja kastidesse, ning, et teistsuguseid inimesi väärtustatakse, neile luuakse võrdseid võimalusi ja leitakse viise neid kaasata ja neilt õppida. Peame vaatama transsoolisi inimesi mitte kui katkiseid objekte, vaid teistsuguse elu- ja sookogemusega isikuid, kes

rikastavad meie ühiskonda omanäoliste vaatepunktide ja elukogemustega.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli analüüsida oma kunstiteoste alateadlikke ja teadlikke teemavälju ning nende seoseid isikliku kogemuse ja kultuurilise kontekstiga.

Töö praktiliseks osaks oli ühisnäitus, mis keskendus kehalisuse ja identiteedi teemadele ning toimus koostöös Lotta Karoliina Räsäneni ja Carmen Ööbikuga Pallase Galeriis 25.04.2025-24.05.2025.

Teoste loomise kaudu täiendasin oma tehnilisi oskusi, õppides tundma betooni- ja pronksivalu võimalusi ning nende materjalide sobivust isiklike teemade edastamiseks.

Töö kirjalikus osas analüüsisin loodud teoseid, nende tööprotsessi ja tähendusvälju, jõudes teemadeni, millega soovin edaspidi kunstis süvitsi tegeleda. Uurisin teoste algallikaid ja sisu muutumist tööprotsessi käigus. Tõin välja esteetiliste ja tehniliste valikute põhjused, samuti skulptuuriajaloo, kaasaegse kunsti maastiku ja meedia mõjud teoste kontseptsioonidele.

Töö käigus süvenesin Eesti kväärajaloo ja kogukonna teemadesse, leides kunstnikke ja uurijaid, kelle looming ja ideed toetavad minu kunstilist arengut. Leidsin, et paljud kväärinimesed kogevad „tulnukalikkust“, mida ühiskondlikud normid süvendavad. Sõnastasin lõputöö käigus väärtused, millele soovin oma edaspidises praktikas toetuda. Need teadmised aitavad mul ennast kunstimaastikul paremini postitsioneerida ja läbi protsessi sain tõe edasise loominguga tegelemiseks.

SUMMARY

Queer body/wrong body/foreign body

The goal of this bachelor's work was to analyse the themes in my works exhibited in the group exhibition "Here, in spite of it all," organized with Lotta Karoliina Räsänen and Carmen Ööbik in Galerii Pallas from 25.04.2025 until 24.05.2025.

The exhibition looked mainly at topics of gender, sexuality and bodies. Every artist approached the subject through their own lens, bringing together a versatile but thematically coherent exposition. Some of the works were fully created during the period leading up to the exhibition and work on others started in the year preceding it, in various courses during my studies. These earlier pieces were further developed, altered, and recontextualized specifically for the exhibition.

I exhibited a total of 8 sculptures and one painting. The sculptures were split between two rooms.

In the theoretical part of this thesis, I gave a conceptual analysis of my works, supported by a technical overview. In examining the underlying themes, I also reflected on media dealing with LGBT topics and identities, finding recurring visual symbols that are frequently present in queer cultural narratives.

My works explored themes such as nightlife and youth culture, shame, societal norms and myths, sexuality, the queer body and identity, paranoia, and grief. I drew connections between my works and that of other artists and artworks, for example Mark Raidpere's self-photographic series "iO," Luca Guadagnino's movie "Call Me by Your Name" and Barry Jenkin's movie "Moonlight," all of which explore queerness. I also researched the *contrapposto* pose in sculpture and its gendered implications, showing how it influences viewers' perceptions by feminizing both male and female figures in different ways.

Through this bachelor's work, I deepened my understanding of the historical and contemporary discourse surrounding queerness both in Estonia and internationally. By

analysing my works in relation to cultural and historic references I identified themes and symbols which shape my work - such as alienation, identity and the body. This process clarified the conceptual and material directions I want to pursue in the future. It showed me how personal experiences, media and historical contexts can come together to influence the meaning of a work of art. The insights that I gained continue to influence how I position myself in the art field and how I can continue to use sculpture as a means of questioning and exploring social narratives, gender and identity.

KASUTATUD KIRJANDUS

Mõned allikad on kohandatud APA-st lähtudes.

Aas, H. (2024). *Kineetiline skulptuur "Ja kui minust saabki tolm..."*. Kõrgem Kunstikool Pallas, skulptuuriosakond. Tartu. [Lõputöö]

Merriam-Webster.com, Dictionary. (2025). Bottle up. [WWW]
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/bottle%20up> (24.05.2025)

Aabrams, V. (2021). Kuidas seletati homoseksuaalsust nõukogude noortele. *Feministeerium*, 7. detsember. [WWW]
<https://feministeerium.ee/kuidas-seletati-homoseksuaalsust-noukogude-noortele/>
(24.05.2025).

Aadli, H. (2024). Sädelust, bravuuri ja rohkem ruumi. Intervjuu lavastuse „Siinpool sood” drag-kunstnikega. *Müürileht*, 16. september. [WWW]
<https://www.muurileht.ee/sadelust-bravuuri-ja-rohkem-ruumi-intervjuu-lavastuse-siinpool-sood-drag-kunstnikega/> (24.05.2025)

Bassett, J. (1997). *Looking at European sculpture : a Guide to Technical Terms*. [WWW]
<https://archive.org/details/lookingateuropea0000bass/page/22/mode/2up?q=contrapposto>
(24.05.2025)

Bein, K. (2019). An ode to the fanny pack, a 90's rave classic. *Mixmag*, 30. august. [WWW]
<https://mixmag.net/feature/an-ode-to-the-fanny-pack> (24.05.2025)

Eesti Rahva Muuseum (ERM). (2024). Lillade õuduste öö [Lühifilm]. Eesti: ERM. [WWW]
<https://www.erm.ee/et/kellele-kuulub-oo#installatsioonid> (20.05.2025).

Jenkins, B. (Director). (2016). "Moonlight" [Film]. USA: A24

Kidd, G., Marston, L., Nazareth, I. et al. (2024). Suicidal thoughts, suicide attempt and non-suicidal self-harm amongst lesbian, gay and bisexual adults compared with heterosexual adults: Analysis of data from two nationally representative English household surveys. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 59, 273–283. [WWW]

<https://doi.org/10.1007/s00127-023-02490-4> (24.05.2025)

Lee, W.Y., Hobbs, J.N., Hobaica, S. et al. (2024). State-level anti-transgender laws increase past-year suicide attempts among transgender and non-binary young people in the USA. *Nature Human Behaviour*, 8, 2096–2106. [WWW]

<https://doi.org/10.1038/s41562-024-01979-5> (24.05.2025)

Lescense, J. (2012). Aliens among Us: Exploring Identity and Identities in Young Adult Literature [WWW] <https://doi.org/10.21061/alan.v39i2.a.11> (24.05.2025)

(Lilla õudus). (1933). – *Rahvaleht*, lk 5, 5.dets. URL

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=rahvalehtvabamaa19331205.1.5&e=-----et-25--1--tx-t-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> (24.05.2024)

Nikopensius, K., Põldsam, R., & Kuusik, A. (2024). Lillade õuduste öö [Lühifilm]. Eesti: Eesti Rahva Muuseum.

Onania. (1724). Onania; or, The heinous sin of self-pollution, and all its frightful consequences, in both sexes, considered... – University of Michigan Library Digital Collections: Evans Early American Imprint Collection. [WWW]

<https://name.umd.umich.edu/N02163.0001.001> (24.05.2025)

Pazhoohi, F., Jacobs, O. L., Kingstone, A. (2024). Gaze Preferences to Male Contrapposto and Non-Contrapposto Postures. *Empirical Studies of the Arts*, 43(1), 305-318. [WWW]

<https://doi.org/10.1177/02762374241268424> (24.05.2025)

Platon. (1985). *Pidusöök. Sokratese apoloogia. Klassikalised lood*. Tallinn, Eesti raamat. (lk 45-51)

Pripas-Kapit, S. (2020) Historicizing Jim Sinclair's "Don't Mourn for Us": A Cultural and Intellectual History of Neurodiversity's First Manifesto. In.: *Autistic Community and the Neurodiversity Movement: Stories from the Frontline*. Ed. Steven K. Kapp. UK: Palgrave Macmillan Singapore, pp. 23-39. [WWW]
<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/23177/1006976.pdf?sequence=1#page=38> (24.05.2025)

Pushay, B. (2022). *Kväärides Kalevipoega*. – Rmt: Kalevi alt välja. Toim. R. Põldsam, V. Aabrams, A. Kalkun. Tallinn: Eesti LGBT Ühing, Tallinna Raamatutrükikoda, pp. 77–78.

Raidpere, M. (2005). Mark Raidpere – Isolator: "iO" fotoseeria. Tallinn: Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus, Tallinna Raamatutrükikoda.

Raphael, S. J. (2024). [Video post]. Facebook, 10.07.2024. [WWW]
<https://www.facebook.com/watch/?v=1634568127121214> (24.05.2025)

Rohela, A. (2018). *In moonlight, black boys look blue. You, blue*. Mosaic. [WWW]
<https://mosaic.home.blog/2018/09/12/in-moonlight-black-boys-look-blue-you-blue/> (24.05.2025)

Russell, L. (2020). *Glitch feminism: a manifesto*. London; New York: Verso.

Sinclair, J. (1993). Don't mourn for us. – Reprinted in: *Autonomy, the Critical Journal of Interdisciplinary Autism Studies*, Vol. 1, No. 1, October 3, 2012. [WWW]
<https://philosophy.ucsc.edu/SinclairDontMournForUs.pdf> (24.05.2025).

Sinclair, J. (1997) Self-Introduction to the Intersex Society Of North America. [WWW]
https://web.archive.org/web/20090207013228/http://web.syr.edu/~jisincla/brief_bio.htm (24.05.2025)

Slängisõnastik, Släng.ee. (2015). *Iluspoiss*. [WWW]
<https://xn--slng-moa.ee/slangisona/iluspoiss/> (Lisaja: kasutaja kakadeemon, 27.02.2015)
(24.05.2025)

Solomon, A. (2008). The Autism Rights Movement. *New York*, 23. may. [WWW]
<https://nymag.com/news/features/47225/> (24.05.2025)

Strang, J. F., Anthony, L. G., Song, et al. (2021). In addition to stigma: Cognitive and autism-related predictors of mental health in transgender adolescents. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 52(2), 212–229. [WWW]
<https://doi.org/10.1080/15374416.2021.1916940> (24.05.2025)

Sõnaveeb. (2025a). Lilla. [WWW] <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/lilla/1/est>
(25.05.2025)

Sõnaveeb. (2025b). Temake. [WWW] <https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/temake/1/est>
(25.05.2025)

Sõnaveeb. (2024). Ööelu. [WWW]
<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/%C3%B6%C3%B6elu/1/est> (25.05.2025)

Warrier, V., Greenberg, D.M., Weir, E. et al. (2020). Elevated rates of autism, other neurodevelopmental and psychiatric diagnoses, and autistic traits in transgender and gender-diverse individuals. *Nature Communications*, 11, article 3959. [WWW]
<https://doi.org/10.1038/s41467-020-17794-1> (24.05.2025)

Zambaldi, D. P. (2018). *I figli della luna (Fabrizio De Andrè)*. Leggere i segni dei tempi. [WWW] <https://donpaolo.it/2018/01/i-figli-della-luna-fabrizio-de-andre/> (24.05.2025)

LISAD

Lisa 1. Protsessifotod

Protsessifotod, mis ei kajastu töö põhilises osas, toon välja lisades.

“Andiamo” kipsvormi tegemine, 2025. Foto: Autor

“Andiamo” vahetult peale kipsvormi avamist, 2025. Foto: Autor

“Andiamo” enne metalltraatide lisamist ja viimistlust, 2025. Foto: Autor

Jäädvustus vahakursuselt, juhendajaks Ene Mänd, 2024. Foto: Autor

“Häbikäsi” käsi peale värvimist ja karvade lisamist, 2024. Foto: Autor

“Häbikäsi” algne betoonsilindrite vinnastamise katsetus, 2025. Foto: Autor

“Kenake” vahas enne pronksivalu, 2025. Foto: Autor

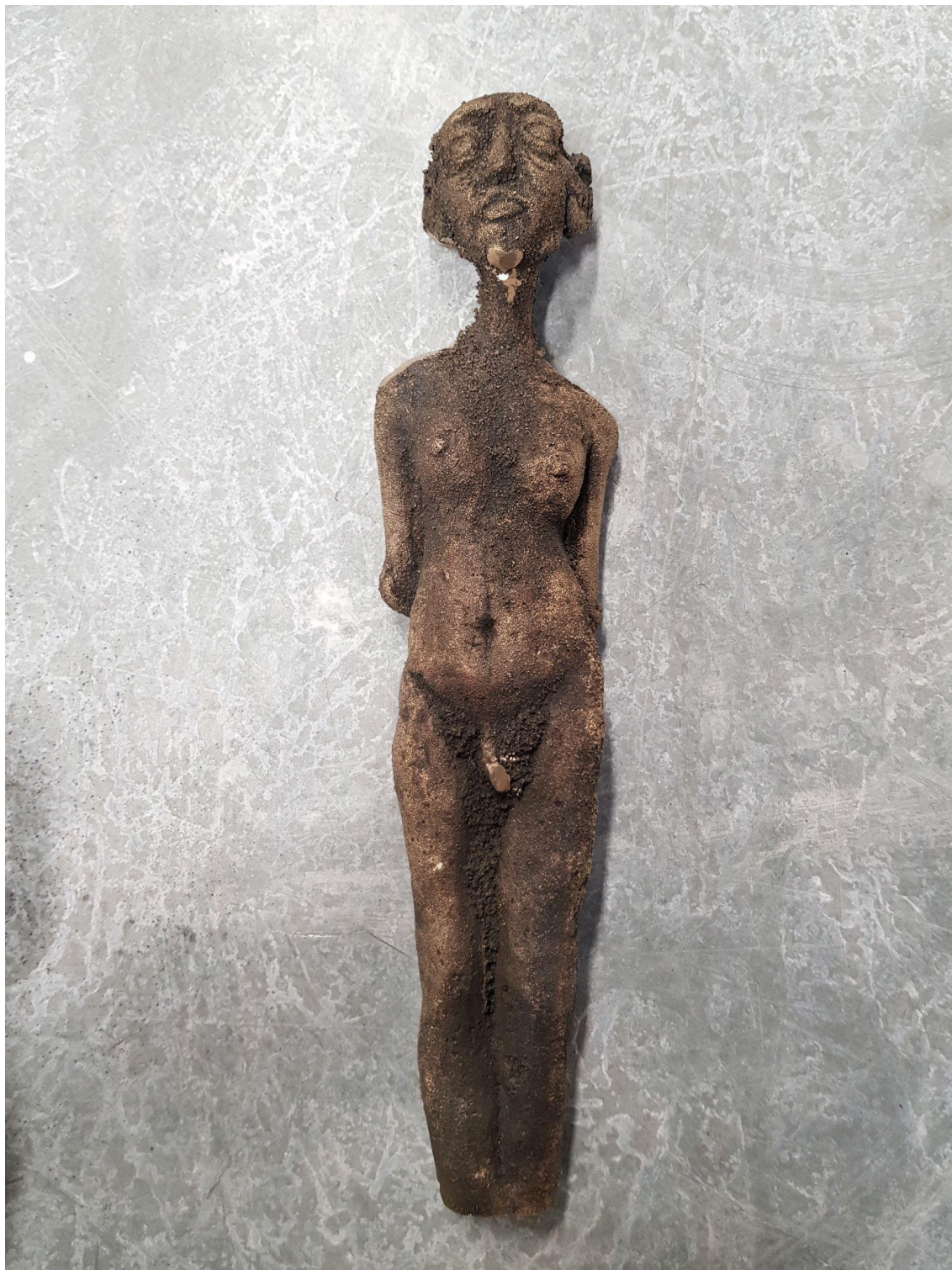
“Kenake” pronksivalu, 2025. Foto: Autor

“Kenake” vahetult peale pronksivalu vormi avamist, 2025. Foto: Autor

“Kenake” peale kerget puhastamist, koos valu- ja õhukanalitega, 2025. Foto: Autor

“Kenake” peale valu- ja õhukanalite eemaldamist ja traatharjaga puhastamist, 2025. Foto:
Autor

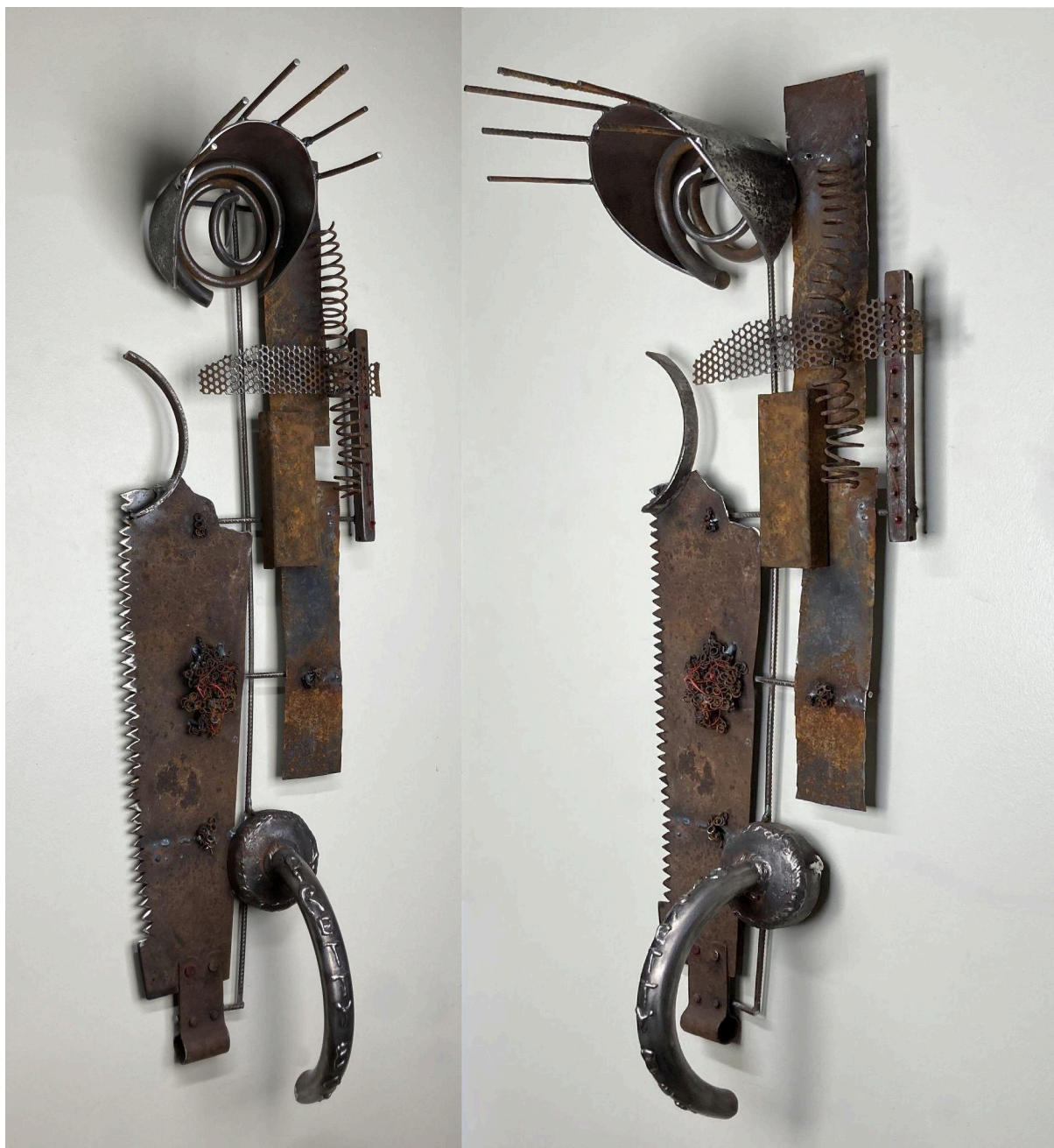
“Pretty boy” kompositsiooni loomine, 2024. Foto: Autor

“Pretty boy” kompositsiooni loomine, 2024. Foto: Autor

“Pretty boy” kompositsiooni loomine, 2024. Foto: Autor

“Pretty boy” esimene versioon, 2024. Foto: Autor

“Pudelis” enne viimistlust, 2024. Foto: Autor

“Puudu” armatuur, 2023. Foto: Autor

“Puudu” esimene kiht polümeersavi, 2023. Foto: Autor

“Puudu” teine kiht polümeersavi, 2023. Foto: Autor

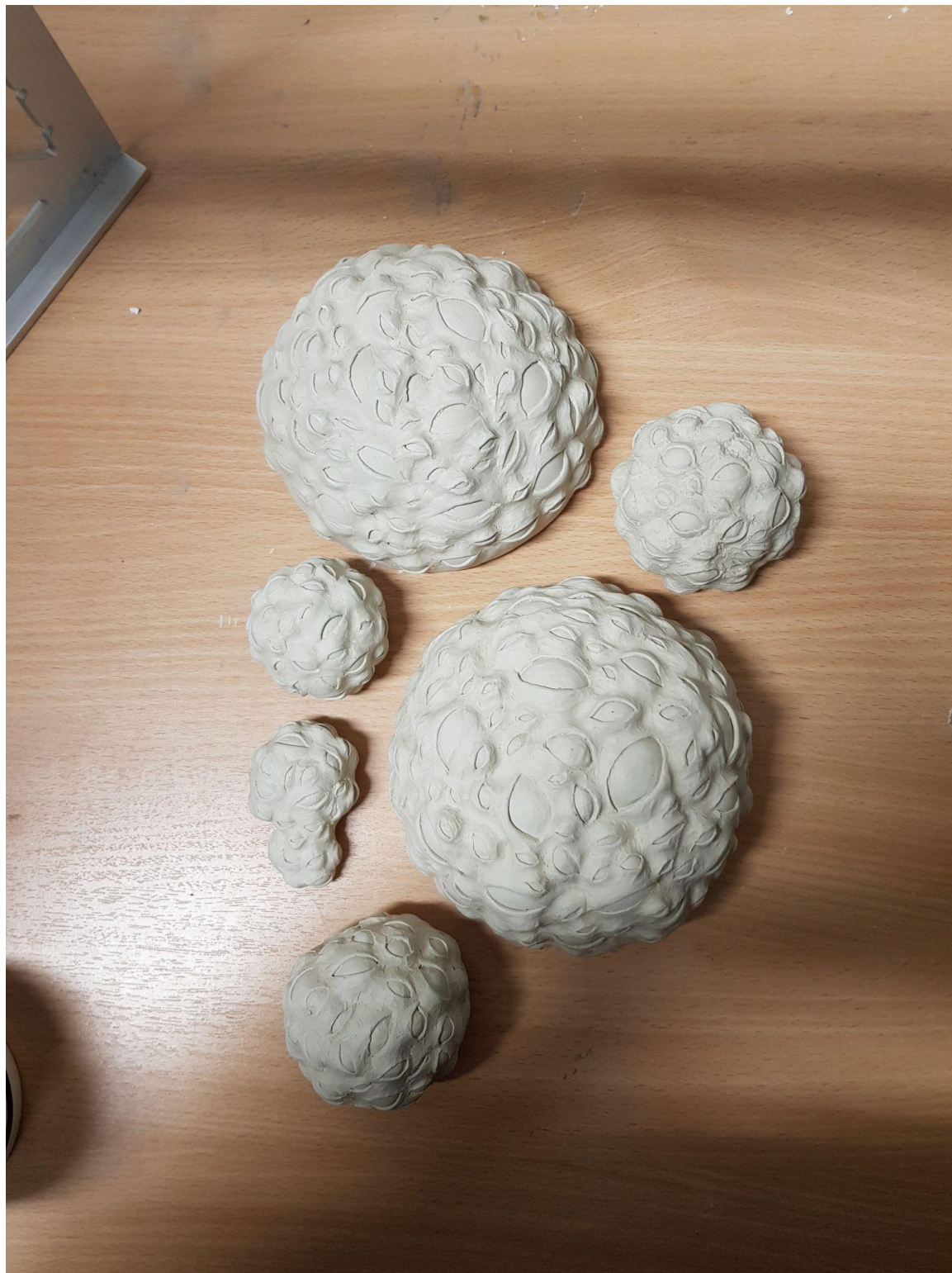
“Puudu” kolmas kiht polümeersavi, 2025. Foto: Autor

Keskmise “Silmakera” loomine, 2025. Foto: Autor

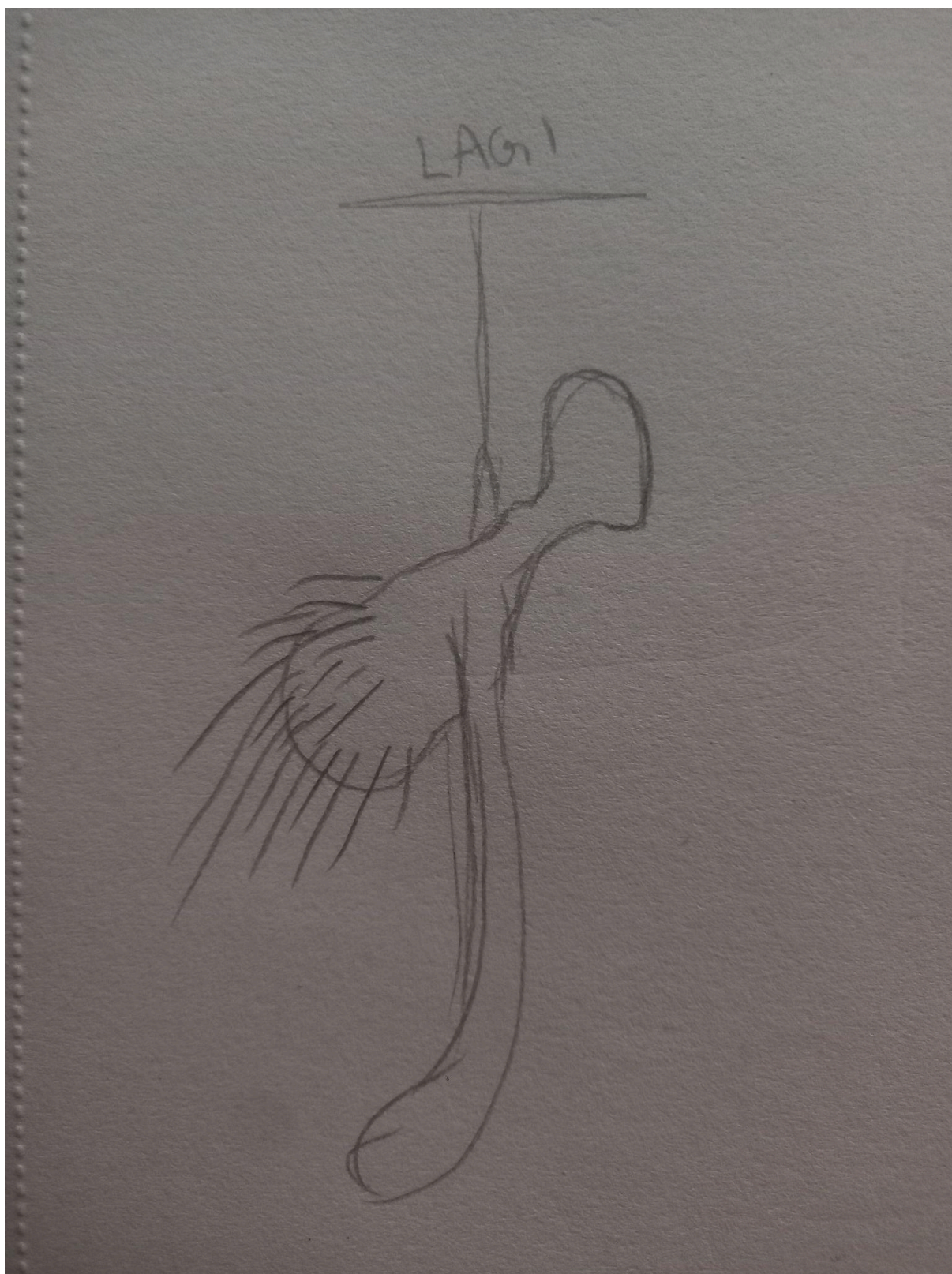
Väike "Silmakera," 2025. Foto: Autor

“Silmakerad” skulptuurigrupi kompositsiooni katsetus, 2025. Foto: Autor

“Silmakerad” ja “Silmakuup” enne esimest põletust ja glasuurimist, 2025. Foto: Autor

“Tissitaja” teose kavand, 2025. Foto: Autor

Lisa 2. Näituse korralduslik pool

Mina vastutasin graafilise disaini eest, Carmen Ööbik suhtluse eest sponsoritega, Lotta Karoliina Räsänen suhtluse eest galeriiga ning erinevate rahastusvõimaluste otsimise eest. Vaatamata koolivälise toetuse mitte saamisele aitas kandideerimisprotsessis vajalik sõnastamine täpsustada meie näituse kontseptsiooni. Taotluste täitmine osutus kasulikuks lisakogemuseks.

Näituse graafilise disaini osad nagu bänneri, plakati ja teoste nimede kaardi kujundasid Krita programmis. Lähtudes kaaskorraldajate ootustest teostasid algselt kaks versiooni, millest parima valisime ühiselt.

ÜHISNÄITUS
Vaatamata
kõigele
oleme
me
olemas

AVAMINE 25.04
KELL 17.00

GALERII PALLAS,
RIIA 11, TARTU

LAHTIOLEKUAJAD
25.04-24.05
T-L 11-18

 KÕRGEM
KUNSTIKOOL
PALLAS

LOTTA KAROLIINA RÄSÄNEN, CARMEN ÖÖBIK, SILVER TSÄKO

Plakat: Tsäko, Silver 2025

Bänner: Tsäko, Silver 2025

TEOSTE INFO JA ASUKOHAAD

A-I Silver Tsäko

- A** Pudelis
pronks
2023
- B** Häbikäsi
betoon, vaha, juuksed
2025
- C** Pretty boy
keevitus, segatehnika
2024
- D** Silmapoolkerad
keraamika
2025
- E** Tissitaja (ja lapsed)
betoon, metall
2025
- F** Silmakuup
keraamika
2025
- G** Puudu
polümeersavi
2023
- H** Kenake
pronks
2025
- I** Andiamo
betoon, metall
2025
- J-P** Carmen Ööbik
- J** Meltedown
savi
2024

K Millal algab ema? Millal Liisa?
seeria
plastiliin, pronks
2024, 2025

L Emme enne operatsiooni
akrüül
2023

M Ilul pole reegleid
seeria
kips
2025

N Tähestiku järgi: Tiina, Len, Helene

P Kohatud teemad
leidobjektid, tikandid
2025

Q-# Lotta Karoliina Räsänen

Q Torso
puit, metall
2025

R Peenike
pronks
2024

S Viis väikest
seeria
alumiinium
2024

T Tuijotus
kuivnõel
2025

U Rästik ja Minä
mosaiik
2025

V Täti
kuivnõel
2025

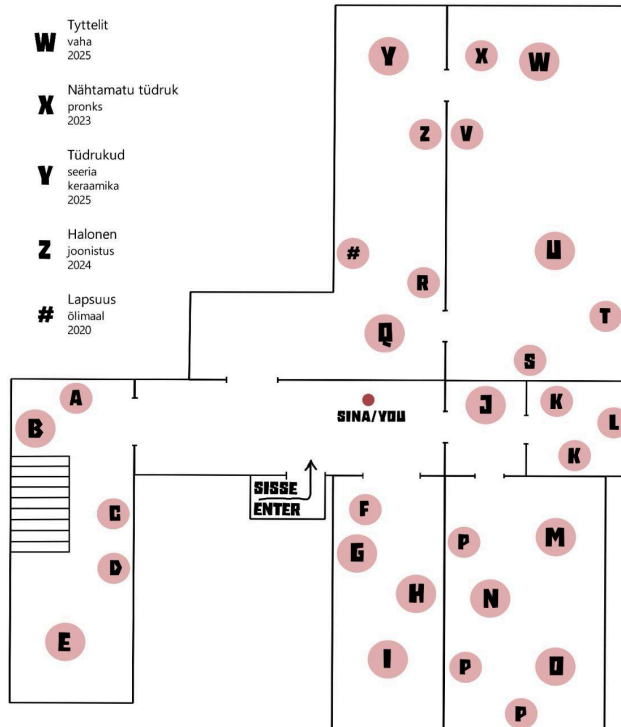
W Tyttelit
vaha
2025

X Nähtamatu tüdruk
pronks
2023

Y Tüdrukud
seeria
keraamika
2025

Z Halonen
joonistus
2024

Lapsuus
õlismaal
2020

Teoste kaart: Tsäko, Silver 2025

Näitusesaali mineva pealkirja vineerist laseriga välja lõikamine, 2025. Foto: Autor

Väljalõigatud tähtede värvimine, 2025. Foto: Autor

Näituse install, 2025. Foto: Autor

Lisa 3. Kontseptsiooni lahti seletav tekst

“Minu loodud teosed räägivad põhiliselt ajast, igatsusest, väsimusest, soost, häbist. Materjalivalik rõhutab seda - metall ja betoon on niiõelda “elus” - nad on pidevas muutumises ja lagunemises, olles samaaegselt aga tugevad ja kauakestvad. Betoon meenutab mingit moonutatud valeunistust düstoopest, kus hallide majade katustel kasvavad samblatutid ja keegi ei saa täpselt aru, kuhu inimesed läksid (aga kuhugi nad kadusid).

Ma tahan näidata, et kuigi minu kogemus ning arusaam soost ja identiteedist on teistsugune, kui suuremal enamusel inimestel, eksisteerib see siiski samamoodi, sisaldades endas ka palju üld-inimlikku.

Sugu, identiteet ja seksuaalsus on ikka veel tabuteemad, millest paljud kaarega mööda kõnnivad. Transinimene eksisteerib paljude inimeste mõtteis kui poliitiline kõneaine, statistika arvutiekraanil, “suur paha” või “see kahtlane vend Tartust”. Toon trans kogemuse avalikkuse ette, et seda demüstifitseerida. Lähenen kehale ja soole loominguliselt, mänglevalt, eksperimenteerivalt. Ennekõike tahan lihtsalt öelda: “vaatamata kõigele oleme me olemas”.”

Lisa 4. Näitusesaalis leitav tekst

“Olime mitmekesi, aga mitte koos. Minu ja ülejäänud maailma vahel oli mingi nähtamatu sein, mõistmise puudumine, arusaamatus, teadmatus. Võib-olla olime lihtsalt erinevatelt planeetidelt. Vaatasin talle otsa ja ta vaatas minust otse läbi, kuulates mu juttu haletsevate silmade ja täiesti teiste tõekspidamistega.

Siiski istusin edasi. Silmad seintel tundusid paljunevat ja nad kõik pilgutasid erinevatel aegadel, olles samuti mitmekesi, aga mitte koos. Kõik vahtisid mind. Hoidsin oma käsi veidralt.

Midagi veidrat toimus ka jalgades. Joosta ei olnud enam vaja, aga nad liikusid edasi. Lõikasin nad lõpuks lihtsalt ära ja tõusin lendu, tissid maa poole vajumas. Küll nad ükspäev ka ära kukuvad.

Mulle öeldi, et ta lõpetas oma õlle ja siis hüppas aknast välja. Lendu ta ei tõusnud, sest tulnukatel pole tiibu. Neil on soomused ja sinine nahk ja silmad seintel jälgivad neid alati. Aga vahel tuleb ette, et ei peagi otseselt lendama, et vabaneda. Lõpuks paned ikka peaga vastu asfalti ja saad aru, mis maailmas sa elad. Vabaneda saab aga muudmoodi. Kuskil niiskes ja pimedas, sellises olekus, et raske on aru saada kas oled tantsimisest hiline või ajasid endale lihtsalt morssi peale. Miks me ära tahame minna? Kus meid veel vajatakse ja oodatakse, kui mitte siin?

Vöökotis on tubakas ja rullimisasjad. Istume ja suitsetame.

Mõni vundament on ehitatud kukkuma. Tükid, mis varem uskusin olevat raskust kandvad, pragunevad ja muutuvad pulbriks. Targemad hakkavad jalgealust muidugi juba eos parandama igasuguse kokku kraabitud pahnaga. Mul ei ole eriti midagi sinna pragudesse toppida. Pohhui, las laguneb. Ehitame uue.”

Lisa 5. Soovähemused ja neuroerinevused

Lõputöö käigus süvenesin isiku Toby uurimisse. Toby osales jutusaates “Sally Jessy Raphael show,” väites end olevat neuter (tänapäeva terminite järgi intersooline ja mittebinaarne). Leitud ideed mõjutasid mu mõtlemist, keskendudes peamiselt neuroerinevuste ja transsoolisuse sarnasustele. Need teemad küll seostuvad minu lõputööga ja täiendavad seda, kuid ei ole peamine fookus, mistõttu otsustasin oma leiud Tobyst esitada töö kirjaliku osa lisas.

Ma ei saanud kindlaks teha, mis on Tobyst saanud. Paljud artiklid viitavad sellele, et Toby oli hoopis varjunimi - ning et Toby päris nimi on Jim Sinclair. Seda toetab näiteks Pripas-Kapit (2020) poolt kirjutatud artikkel Sinclairist, kus Jim Sinclairi jaoks kasutatakse “xe” asesõnu (“he” või “she” asemel) ja Sinclairi isiklik veebileht, mis on säilitatud veebilehel Internet Archive (Wayback Machine, web.archive.com) kus Sinclair (1997) räägib oma isiklikust kogemusest seoses oma intersoolisusega ning kutsub end samuti *neuteriks* nagu Toby (tõlgitud ing. k.): “Jään avalikult ja uhkelt *neuteriks* nii füüsiliselt kui sotsiaalselt.”

See, et Toby ja Sinclair on sama inimene, tundub olevat üldine arusaam. Allikad on siiski segased (arhiveeritud veebilehed kunagi tegutsenud organisatsioonidele jms) ja palju informatsiooni nii Tobyst kui Jim Sinclairist on kaduma läinud. Jääb mulje, et kuigi Sinclair tegeles avalikult edasi autismi aktivismiga, ei ole ta soovinud oma intersoolist identiteeti või elukogemust palju avada.

Jim Sinclair on aktivist ja kirjanik, kes aitas kaasa neurodiversiteedi liikumise pioneerimisele, sõnastades esimesena autismi-õiguste seisukoha (Solomon 2008). Sinclair algatas liikumise, et aktsepteerida neuroerinevustega inimesi sellistena nagu nad on, selle asemel, et neid neuroerinevusest ravida (Sinclair 1993, Pripas-Kapit 2020, Engberg 2004). Jim Sinclairi ja tema alustatud autismi-õiguste liikumisega seoses on oluline välja tuua, et kõik autismiga inimestest ja ka autismiga laste vanematest ei ole liikumisega täielikult nõus, muretsedes, et autismi mitte “raviv” hoiak võtab autismiga lastelt ära võimaluse elada normaalset elu

(Engberg 2004). Jim Sinclairi vaateid kirjeldab Pripas-Kapit (2020) lausa radikaalsetena nii omal ajal kui ka tänapäeval.

Nüüdseks on leitud, et neuroerinevused ning “normist” kõrvalekalduvad soo- ning seksuaalidentiteedid ja käitumised on omavahel kohati seotud, esinedes tihti samal ajal (Strang et al, 2021, Warrier, 2020). Warrier (2020) ütleb (tõlgitud ingl. k): “Cis-soolistest inimestega võrreldes on transsoolistest ja soorinevustega inimeste enesehinnangus täheldatav keskmisest kõrgem autismi ja autistlike tunnuste, süstematiseerituse ja sensoorse tundlikkuse määr ning keskmisest madalam empaatia.” Pean oluliseks välja tuua, kui sarnased on neuroerinevustega ja soorinevustega inimeste elukogemused, ning kui tihti võrdlevad nende gruppide inimesed oma kogemusi meie ühiskonnas tulnukalikkusega, ennast võõrkehana tundmisega jne. Sellele erinevusele toetudes toon ka välja, kuidas Jim Sinclairi (1993) kirjutatud essee “Don’t mourn for us” võib kirjeldada ka trans- või kväärkogemust üldiselt.

Jim Sinclairi (1993) kirjutud essee on peamiselt suunatud autismiga laste vanematele, kellel on raskusi oma autistliku lapse aktsepteerimisega. On väga levinud, et ka peale transsoolise lapse kapist välja tulemist vanemad “leinavad” oma last või mingit versiooni oma lapsest. Justkui nüüd oleks neil teine laps, puhtalt seetõttu, et ta sooline identiteet ei vasta vanemate algsetele ootustele. Selle paralleeli tõttu näen, et Sinclairi essee kirjeldatud hoiakut saab rakendada ka transsoolistest inimeste mõistmisel. Essee leidmine ja lugemine on oluliselt mõjutanud minu isiklikku arusaama nii transsoolisusest kui ka neuroerinevustest.

Toon välja essee sissejuhatava teksti, tõlgitud inglise keelest (Sinclair, 1993): “Vanemad kirjeldavad sageli, et oma lapse autismist teada saamine oli nende elu kõige traumeerivam kogemus. Neurotüüpilised inimesed näevad autismi kui suurt tragöödiat ning vanemad kogevad pettumust ja leina pidevalt, lapse ja pere elu eri etappides.

Kuid see lein ei tulene autismist enesest. Tegemist on leinaga „normaalse“ lapse kaotuse üle – lapse, keda vanemad olid lootnud ja oodanud. Vanemate hoiakud ja ootused ning lahknevused selle vahel, mida nad mingis vanuses lapselt ootavad, ja oma lapse tegeliku arengu vahel, põhjustavad sageli rohkem stressi ja hingediina kui praktilised raskused elus autistliku inimesega.

Teatud määral leina on loomulik, kui vanemad harjuvad mõttega, et üks oodatud sündmus või suhe ei realiseeru. Kuid see lein idealiseeritud „normaalse“ lapse üle tuleb selgelt eristada vanemate tegelikust tajust oma olemasoleva lapse suhtes – autistliku lapse suhtes, kes vajab täiskasvanute tuge ning on suuteline looma väga tähendusrikkaid suhteid, kui talle selleks võimalus anda.

Kui lapse autism jääb vanemate jaoks jätkuvalt leina allikaks, on see kahjulik nii vanematele kui ka lapsele, takistades tõelise ja vastastikku aktsepteeriva suhte kujunemist. Vanemate ja laste heaolu nimel kutsun vanemaid üles oma arusaamu autismist radikaalselt ümber hindama.

Ma kutsun teid vaatama meie autismi – ja oma leina – meie vaatenurgast: ...”